

Niko IKIĆ

J. J. STROSSMAYER O BRAKU I OBITELJI, S POSEBNIM OSVRTOM NA MIJEŠANE BRAKOVE

Sažetak

Liberalizam u drugoj polovici 19. st. posebno je žestoko napadao instituciju kršćanskog braka. Ova konstatacija pokazuje s jedne strane, da je promicateljima liberalizma tradicionalno poimanje kršćanskih vrednota braka bilo poput trna u oku, s druge strane ukazuje i na veliko značenje braka za svako društvo, pa i liberalno, naravno na drugim načelima. U razorenju kršćanskog braka i obitelji neki su gledali šansu izgradnje liberalnog društva. Kao što su brak i obitelj važni za društvo tako isto i još više su značajni za Crkvu. Na našem životnom i jezičnom prostoru rijetko tko se toliko opirao liberalnom utjecaju na kršćanske vrednote braka kao što je to činio dakovački biskup Josip Juraj Strossmayer. On u svoje dvije sustavne i opširne poslanice o braku neustrašivo brani svetost, to jest sakramentalnost, jedinstvenost i nerazrješivost kršćanskog braka. Ove vrednote stavlja u kristocentrični i eklezijalni okvir. Iz takve teološke perspektive on donosi svoje tri teze u kojima se protivi braku između kršćana i nekršćana.

Uvodna misao

Ako je sakrament općenito slavlje života (Fest des Lebens),¹ onda je ženidba to u posebnom smislu. Crkveni brak je sakrament životnog zajedništva. Kao sakrament Božje blizine ženidba ne samo da posreduje sakramentalnu milost i duhovni život, nego je direktno usmjerena prema životu u zajedništvu. Drugi vatikanski koncil kaže za brak da je on zajednica ljubavi u njegovanju života.²

Problematika shvaćanja ženidbe bila je uvijek jednako aktualna i jednako akutna. Farizeji upravo uzimaju svoje problematično poimanje

¹ Usp. Naslov knjige: Maria RIEBL - Josef SALMEN, *Sakrament - Fest des Lebens*, Tyrolia, Innsbruck - Wien 1986.

² Usp. *Gaudim et spes* (GS), br. 47.

ženidbe kao zamku i klopku Isusu.³ Tendencije društvenih razvoja svih vremena među prvima odražavaju se na poimanje i tretiranje braka i obitelji. U ovom članku želimo baciti pogled na Strossmayerove stavove o braku i obitelji, te na njegove pokušaje odupiranja nekršćanskom utjecaju na kršćansko poimanje ženidbe. Prvo se pitamo: u kakvim okolnostima?

I. Idejni okvir

Strossmayerovo vrijeme (1815.-1905., u posebnom, ideološkom smislu druga polovica 19. st.) bilo je u mnogočemu prijelomno za naše prostore. Bilo je to vrijeme previranja, bogato poteškoćama svih vrsta, ispunjeno različitim ofanzivama i apologijama, vrijeme različitih zahtjeva za svim mogućim reformama.⁴ Na tematski okvir toga vremena i prostora snažno je utjecalo europsko idejno strujanje, prenošeno u naše krajeve iz nekih centara, posebice Beča i Praga. Osnova svim previranjima bio je liberalizam, koji je u raznim formama silno prodirao u sve pore društvenog i religioznog života. Upravo je to vrijeme kada se počelo Boga, Isusa i vjeru tjerati iz učionica, bolnica, brakova, obiteljskog života, iz društva i države.

Stav prema Crkvi i Bogu neka ilustrira misao francuskog socijalista Rigaultea, koji je 1871. god. izjavio da bi on, kad bi samo 24 sata bio predstojnikom policije, naredio Bogu da dođe u zatvor, ako li ne bi došao, osudio bi ga na smrt i dao bi ga "in effigie" (u slici, simbolično) smaknuti.⁵

Liberalni duh se zahuktavao polovicom 19. st. a pravo se rasplamsao na našim prostorima u Strossmayerovo vrijeme. Bilo je to vrijeme konfrontacija, idejnih rovova i tabora, vrijeme beskompromisnih stavova i nepomirljivih polarizacija. Stvorila su se dva velika tabora: društveno superliberalni i tradicionalno hiperkatolički tabor. Prvi odražavaju parole: škole treba naoružati protiv Crkve, učitelja protiv popa, znanost protiv vjere,

³ Usp. Mk 10,2-12.

⁴ Za ilustraciju neka posluži podatak da je Ljudevit Gaj formulirao tzv. 30 zahtjeva naroda, što je 25. ožujka 1848. prihvatila i narodna skupština u Zagrebu, gdje je bilo prisutno oko 200 svećenika, gdje se javno zahtijevalo da se ukine celibat i uvede staroslavenski u katoličku liturgiju. Zahtjeve vidi kod: Josip HORVAT, *Ljudevit Gaj, Liber* (pretisak), Zagreb 1975., str. 254-255, 262. Navedeni podatak ugradio je u svoj članak: Mirko MATAUŠIĆ, "Odnos Katoličke Crkve prema novijim idejnim strujanjima u hrvatskim zemljama 1848.-1900.", u: *Bogoslovska smotra*, 55 (1985), 196. Opširnije o idejnim previranjima u drugoj polovici 19. st. vidi: Niko IKIĆ, "Strossmayer između hrvatstva i jugoslavenstva", u: *Vrhbosnensia*, 1 (1997/2), 263-285, posebno str. 277-283. Ta strujanja i previranja dodiruje i Jure KRIŠTO, *Knjiga na knjigu I. Lovrenovića*, Alfej, Zagreb 2003., str. 37-103.

⁵ Vidi Stadlerovu poslanicu svećenicima u: *Vrhbosna*, 4 (1907), 51.

Crkvu odijeliti od države, nebo prepustiti anđelima i vrapcima itd.⁶ Na to su odgovarali jednako beskompromisnim stavovima katolički orijentirani krugovi. Katolički intelektualci vidjeli su u svim liberalnim zahtjevima ateizam u religiji, demokratski republikanizam u državi, kolektivizam u narodnom gospodarstvu, beskrajni optimizam u etici, materijalizam u metafizici, brakolomstvo u kući, državni odgoj u pedagogiji.⁷

Za ilustraciju navodimo kratku Strossmayerovu analizu idejnih gibanja toga vremena, koji poručuje svome "poljubljenome u Isusu" stadu da Društvo slobodnih zidara, kao najatraktivniji eksponent liberalizma, udara i navaljuje na Isusa i njegovu Crkvu osobito na tri polja: na svećenike, na školu i na brak. Zato bismo njegove stavove mogli sročiti u osudu društvenog sustava koji bi htio državu bez Boga, školu bez religije, društvo bez vjere, Crkvu bez svećenika i vjeru bez djece Božje.⁸

Vidimo da je brak bio stvarno na udaru. Za liberale ženidba je ropstvo, biti udata i biti ropkinja za njih je isto. Oni su propagirali brak bez sakramenta. Posebno im je nerazrješivost ženidbe bila kamen smutnje. Nju su doživljavali kao željezni zakon Crkve, koji ograničava ljudsku slobodu.

Sažimajući osnovne tendencije Strossmayerova vremena možemo reći da su primjetni procesi iščezavanja i manjeg vrednovanja tradicionalnog, nadalje počeci emancipacije laika, veća personalizacija i individualizacija, veća industrijalizacija i migracija... Sve to utjecalo je da se ženidbu počne shvaćati kao neku suvišnu ceremoniju, kao dodatak bez koga se može, kao "kasko osiguranje", kao ratište kod kuće... Zato se ondašnje tendencije mogu okarakterizirati kao revolucionarne i sažeti u postavke: brak bez vjenčanja, brak na probu, sloboda ljubavi ili slobodna ljubav i druge deformacije⁹ itd., što je za naše vrijeme postalo, na žalost, skoro normalno. No, mi se pitamo kako je Strossmayer reagirao? Kakvo je njegovo poimanje braka u takvom vremenu?

2. Prva okružnica o braku 1878. godine

O braku i obitelji Strossmayer prvu put sustavno govori u svojoj korizmenoj okružnici od 28. veljače 1878., koja je objavljena u *Glasniku*

⁶ Tako je Stadler sažeo liberalno-socijalističke napade u spomenutoj poslanici. Vidi: *Vrhbosna*, 4 (1907), 51-53. On poimence citira njemačke socijaliste Liebknechta i Dietzgena iz: "Zapisnik socijalističkog sastanka u Halleu 1890."

⁷ Usp. *Katolička Dalmacija*, 28 (1897), br. 62 od 12. kolovoza.

⁸ Usp. *Glasnik dakovačke i srijemska biskupije* (dalje: *Glasnik*), 3 (1885), 17-60, posebno str. 25; *Glasnik*, 4 (1889), 25-74, posebno str. 56-68.

⁹ Kako se izrazio Drugi vatikanski koncil u: GS, br. 47.

biskupije dakovačko-srijemske.¹⁰ Neposredni povod i razlog ovoj okružnici istaknut je u samom uvodu, "jer se danas na svetu vjeru i otajstva njezina više nego ikada navaljuje".¹¹ Obitelj i domaća kuća najvažnija je stvar u svakom narodu. One su u "sjemenu i živoj klici narod sam, to je cijelo društvo i sva država", ističe Strossmayer te zaključuje: Ako je obitelj i domaća kuća čestita, uredna i izvrsna, takav je onda i narod sam, cijelo društvo i država. U takvoj obitelji prebiva Duh Sveti i dijeli svoje darove. Ako je obitelj i domaća kuća neuredna, razvratna i okužena, takav je onda narod, društvo i država, "živa slika i prilika propasti".¹² U obitelji leži otajstvo smrti ili otajstvo života jednoga naroda. Temelj i duša obiteljskog života jest brak. Što su te vrednote ugroženije, to ih treba više čuvati i braniti u njihovoj čistoći, te ne dopustiti da se taj "izvor vode žive otruje i okuži". Time Strossmayer naglašava socijalnu važnost obitelji kao osnovne stanice svakog društva. On odmah upozorava na razliku između obitelji i braka, ali na i njihovu bitnu povezanost. Zanimljivo je da tu ne ističe obitelj kao temeljnu stanicu Crkve, što će nešto kasnije naglasiti.

Strossmayer stavlja obitelj u Božji plan vođenja naroda. Ako je neki narod pozvan da izvrši najuzvišenije Božje naume, onda mu daruje kreposne obitelji iz kojih izrastaju velikani poput Abrahama, Izaka, Jakova, Mojsija, Davida, Salomona, kao i slavne žene poput Sare, Rahele, Rute, Judite itd. U istom misaonom sklopu podsjeća na divnu obitelj Makabejaca, koja je junački svjedočila svoju vjeru nasuprot sirskim napadačima. Da Bog nije podario kreposne obitelji, ne bi Crkva iznjedrila velikane poput Leona Velikoga, Grgura Velikoga, Katarine Sienske, Felicite, koja u Rimu, poput majke Makabejke, žrtvuje sedam svojih sinova za vjeru.

Među tri bitna, dogmatska svojstva kršćanskog braka Strossmayer ubraja svetost, jedinstvenost i nerazrješivost. Jer je brak ustanovljen od Isusa Krista i pečatom njegove krvi i milosti zapečaćen, on je za Strossmayera neka vrsta svetoga trojstva i jedinstva. Svetost¹³ je otajstveni značaj braka, koja rađa jedinstvo. Jedinstvo i svetost braka dvije su poluge iz kojih proizlazi nerazrješivost.¹⁴ Time je prešao na one sakramentološke oznake braka od kojih ćemo prvo predstaviti svetost.

¹⁰ Vidi: *Glasnik*, 4 (1878), 25-47.

¹¹ Usp. *Glasnik*, 4 (1878), 25.

¹² Usp. *Glasnik*, 4 (1878), 25-26.

¹³ Što o svetosti braka kaže Drugi vatikanski koncil vidi *Lumen gentium* (LG), br. 41, gdje je riječ o mnogostrukim vidicima svetosti u Crkvi. O svetosti braka pogledaj također GS, br. 48.

¹⁴ Usp. *Glasnik*, 4 (1878), 27.

2.1. Svetost kršćanskog braka

U samoj naravi kršćanskog braka leži njegova svetost, koja je njegov "immanentni" značaj. Brak izražava sveto spajanje dviju duša u jednu, dvaju srdaca u jedno biće. To potkrepljuje biblijskim navodom iz knjige Postanka riječima prvoga čovjeka: "Ovo je kost od kosti moje, ovo je tijelo od tijela mojega, ženom neka se zove, od čovjeka kad je uzeta. Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu, i njih dvoje bit će jedno tijelo" (Post 2,23-24). Takvo spajanje dva bića u jedno, dviju duša u jednu sveto je, jer ga prati Božja ovlast, milost i blagoslov. Božja ih milost prati da budu sretni na ovom svijetu i da izvrše svoju najuzvišeniju zadaću u Božjem planu stvaranja. Ono što čovjek spaja, npr. imetak, koji unosi u bračnu zajednicu, profano je, a ne sveto.

Izvor svetosti braka leži u Isusu Kristu, koji je brak osobitim načinom posvetio i podigao na sakramentalnu razinu. U ta sveta otajstva najdublje ponire sv. Pavao u poslanici Efežanima, tvrdi Strossmayer. Apostol naroda u petom poglavlju upotrebljava za ženidbu izraz otajstvo (sacramentum).¹⁵ To otajstvo on uspoređuje s vječnom, najsvetijom i najuzvišenijom vezom Isusa prema njegovoj Crkvi. Ta otajstvena veza jest izvor svetosti i sakramentalnosti braka. Ženidba je bila takva smatrana uvijek, svuda i od svih (semper, ubique, ab omnibus - Lerinovo načelo).

Upravo su liberali svih vrsta navaljivali na svetost, nerazrješivost i sakramentalnost braka. Otajstvo braka željelo se izuzeti ispod crkvene jurisdikcije. Umjesto crkvene ženidbe proglašavalo se sasvim dostatnim civilna. Time se braku oduzimala kršćanska bit, njegova sakramentalnost i svodilo ga se na puki, obični, profani, civilni ugovor. To je za njega ne samo napad na jedinstvenost i nerazrješivost braka, nego je to vraćanje braka u staro sužanjstvo.¹⁶

Liberali su to željeli potkrijepiti nekim učenim, znanstvenim stavovima, što Strossmayer naziva čistom, prozirnom golotinjom ljudske

¹⁵ Strossmayer misli sadržajno, jer pojmovno je "sacramentum" kasnije ušao u biblijske prijevode i u teologiju. Pavao upotrebljava pojam "misterion" čak 20 puta, najčešće u smislu Božje ekonomije spasenja. Ovdje je za njega "misterion" ljubav muža i žene iz Ef 5,32. Grčki "misterion" je za Latine bio suviše mitološki obojen, pa su ga prvo latinizirali u "misterium", a onda od prijevoda *Itala* počeli prevoditi s drugom riječi "sacramentum", što je preuzeto iz rimske profane tradicije polaganja prisege ili zakletve pri pristupanju u vojne službe. Teološkom utemeljenju ovog pojma najviše pridonosi Tertulijan, koji ga upotrebljava sveukupno 134 puta, prvo za krštenje, kasnije i za euharistiju.

¹⁶ Sve nevolje starih Grka i Rimljana proizlažahu iz neurednoga braka, navodi Strossmayer u: *Glasnik*, 4 (1878), 29.

taštine.¹⁷ Jer su nastojali promijeniti državne zakone u duhu svoga razmišljanja, Strossmayer ističe da se zastupnici u stvaranju zakona trebaju više obazirati na duh našega naroda, na prave i istinite njegove potrebe. Zato on usrdno poziva sve, a posebice svećenike, da čuvaju sakramentalni značaj kršćanskoga braka kao oko u glavi. Kršćani trebaju pored bilo kakvog građanskog zakona sklapati svoj brak na sakramentalni način u Crkvi.¹⁸

Brak otajstveno predstavlja vječnu vezu Krista i njegove Crkve.¹⁹ Zato je prava kuća (bračna zajednica) domaća obiteljska Crkva,²⁰ koja ima svoje uzore u članovima Svete obitelji Josipa, Marije i Isusa. On posebno ističe ulogu majke u obitelji, za koju tvrdi da je zaista "svećenica".²¹ Zato napadaji na svetost i sakramentalnost kršćanskoga braka za njega su ujedno napadaji na ženski spol. Brak je po Božjem naumu, u duhu biblijskih riječi: "rastite i množite se", usmjeren na stvaranje i radanje.²² U tom smislu postavlja Židove kao uzor hrvatskom narodu, koji su neplodnost uvijek smatrali sramotom i Božjom kaznom, a plodnost osobitom milošću i Božjim blagoslovom. Dijete je Božji dar obitelji. Ono je čast, život i cijela budućnost obitelji. Ono je nekada bilo poniženo i zapušteno, ali ga Bog u djetešcet u Isusu preporuča i uzvisuje.

¹⁷ Usp. *Glasnik*, 4 (1878), 28.

¹⁸ Usp. *Glasnik*, 4 (1878), 32.

¹⁹ Usp. Ef 5,32. Teologija saveza Krista i Crkve već je predoznačena u Starom zavjetu slikom odnosa Jahve i Izraela; usp. Hoš 3,1-5.

²⁰ Usp. LG, br. 11, gdje se navodi da je obitelj neka vrsta kućne Crkve. Tamo se kaže: "U toj Crkvi, koja bi se mogla nazvati kućnom, roditelji moraju biti za svoju djecu riječju i primjerom prvi vjerovjesnici vjere..." Što se tiče zadaće roditelja u odnosu na njihovu djecu, Koncil slično govori i u br. 35, gdje je riječ o proročkom djelovanju laika.

²¹ Usp. *Glasnik*, 4 (1878), 31.

²² Tu Strossmayer napada neženje. Griješi protiv Boga i protiv Božjeg otajstva i protiv prvotne Božje zapovijedi onaj, tko iz nekih interesa (da bi komotnije, raskošnije ili razbludnije živio) ostaje neženja. To je grijeh i opačina, koji vapije u nebo za osvetom, kojeg još i deseto koljeno osjetiti mora. Neka opravdanja, u smislu materijalne brige, on ne prihvaća. Uzvikuje onom biblijskom: što se toliko brinete za jelo, pilo i odijelo? Zar ne vidite ptice nebeske? Usp. *Glasnik*, 4 (1878), 33. Koliko bi tek žigosao današnju kontracepciju, abortuse, rastave? Popis stanovništva 1991. god. pokazuje da je oko 100 rastavljenih brakova na 1000 sklopljenih. Dakle, velikih 10%. Među rastavljenima najveći je postotak brakova bez djece ili gotovo isti postotak i s jednim djetetom. Dakle, djeca čuvaju brak. Rastave su uvijek pratile instituciju ženidbe. Sjetimo se Šamailove i Hilealove škole (otprilike Isusovi suvremenici), koje su problem rastave diametralno različito tumačile. Za Šamaila je rastava blud a za Hileala nije sramota. Usp. Franz COURTH, *Die Sakramente*, Herder, Freiburg - Basel - Wien 1995., str. 325. Rabi Aquibq oko 135. god. po. Kr. opravdava rastavu čak i time da se oženjenom muškarcu neka žena više sviđa. Taj primjer donosi *Stuttgarter Bibel*, I, str. 312-315. Starozavjetni proroci kritiziraju rastave i nevjernosti, npr. Mal 2,14-16; Sir 8,26. Noviozavjetni tekstovi naglašavaju u načelu isto, makar se Mk 10,12 (otpusno pismo) i Mt 5,32 (osim zbog bludništva) mogu različito tumačiti.

Brak je svet, jer ga je Isus uzvisio na sakramentalni stupanj, jer ulazi u Božji plan stvaranja, jer je Crkva obiteljska, jer mu je uzor Sveta obitelj, jer izrasta iz ljubavi, koja je sveta, zaključuje Strossmayer.

2.2. Jedinostvenost kršćanskog braka

Svetost i sakramentalnost braka rada jedinstvenost. Riječ je o životnom jedinstvu dviju naravi na jednom životnom putu. On temelji svoju tvrdnju na Mt 19,4 ("muško i žensko stvori ih").²³ Jedinostvenost braka Bog je uspostavio od početka. Što je Bog združio, čovjek ne smije rastavljati. Mojsije je to dozvolio samo zbog okorjelosti srca, ali na početku nije bilo tako, što Isus ističe. Jedinostvenost braka promatra blisko s njegovom svetošću. Oni koji udaraju na svetost i sakramentalnost, oni udaraju i na jedinstvenost. Navodi primjer Filipa Hessa, kojemu su novatori (reformatori) dozvolili drugu ženidbu za života prve žene. Problem shvaćanja jedinstvenosti braka igrao je ključnu ulogu kod odcjepljenja Crkve u Engleskoj pod Henrikom (Hinko) VIII. Crkva čvrsto stoji na biblijskim temeljima jedinstvenosti braka. Za nju nisu mjerila druge vjerske knjige, kao npr. Kuran. Biblijski temelj braka gleda muža i ženu ravnopravnima,²⁴ gdje se otac iz ljubavi skrbi za obitelj i tako predstavlja sliku nebeskog Oca, majka je pak prava svećenica i uzor čistoće a dijete je njihov blagoslov.

Drugi biblijski temelj jedinstvenosti braka Strossmayer vidi u poslanici Efežanima, u petom poglavlju. Jedinostvenost braka posvećena je ljubavlju, poput Kristove prema Crkvi. Kakva treba biti ljubav, on pokazuje na Pavlovu poimanju ljubavi u 1 Kor 13. Ljubav koja nije strpljiva i spremna na žrtvu do posljednje kapi krvi, nije ljubav. Ljubav spremna na žrtvu temelj je sreće i blaženstva u braku. Plod takve ljubavi jest bračna vjernost, koja se u takvim okolnostima niti sjenom niti vanjskim okom neće oskvrnuti. Tako shvaćena i življena jedinstvenost braka u ljubavi i vjernosti podloga je svemu napretku.

Ako u braku dva tijela, dvije duše, dva bića imaju postati jedno tijelo, jedna duša i jedno biće, onda je nužni uvjet da zaručnici ne budu u bitnim pogledima na život različiti. U tom kontekstu jedinstvo vjere igra veliku ulogu. Ono učvršćuje jedinstvenost braka. Primjer: Abraham daje nalog svome sluzi da za njegova sina Izaka ne uzima Kananejku, nego neka ide u njegovu staru domovinu te iz staroga roda pronade ženu

²³ Matej se oslanja na Post 2,27.

²⁴ Biblijska slika rebra iz Post 2,18-24 znak je istovjetnosti naravi i uzajamnosti muža i žena.

Izaku.²⁵ Tako je sluga našao Rebeke. Strossmayer na ovom primjeru ističe veliku važnost jedinstvenosti vjere za jedinstvo braka. U istom smislu navodi Tertulijana, koji kaže da vjera u ženidbi ima biti glavnim predmetom.²⁶ On ne niječe mogućnost mješovitih ženidbi, ali ističe da Crkva od njih zazire. Iako ih uz određene uvjete dopušta, ona ih ipak samo u nuždi podnosi.

2.3. Nerazrješivost kršćanskog braka

Na nju Strossmayer gleda kao na naravnu posljedicu sakramentalnosti i jedinstva braka. Sam Bog je njezin temelj. Nju je on zasvagda zapečatio. Da nije, Isus ne bi mogao biti živa slika svetoga braka. Nerazrješivost braka dokazuju svi biblijski tekstovi.²⁷ Strossmayer navodi da je Pavlov tekst u 1 Kor 10,11 bio od početka recipiran, da samo smrt može rastaviti bračne drugove, a ne bilo tko drugi ili bilo što drugo. To potvrđuje i papa Nikola I. u odgovoru Bugarima, što je Strossmayeru poznato. Također on navodi sedmi kanon Tridentskog koncila.²⁸

Koliko on naglašava nerazrješivost kršćanskog braka, najbolje pokazuje činjenica da hvali i navodi one primjere koji su životom dokazivali nerazrješivost i poslije smrti jednoga bračnog druga. Navodi zaključak zajedno sa sv. Jeronimom da su takvi bili više cijenjeni. Kao primjere navodi Olimpiju, majku sv. Ivana Zlatoustog, te sv. Moniku, majku Augustinovu.²⁹ Nerazrješivost je bit braka, koju Crkva ne može zaniijekati. Kada bi je drugačije naučavala, kada bi naučavala poligamiju ili poliandriju, zaniijekala bi samu sebe. To je načelo od kojeg se ne odstupa. Slabosti će uvijek biti ali nerazrješivost je načelo koje je sveto. Zajedno sa sv. Jeronimom ističe: "aliae sunt leges Caesaris, aliae Christi",

²⁵ Usp. Post 24,3-4, što Strossmayer ne navodi.

²⁶ Usp. TERTULIJAN, *Ad uxorem*, lib. II, cap. 6.

²⁷ Malu pomutnju unosi Mt 5,32 gdje se spominje "osim zbog bludništva".

²⁸ Strossmayer obrazlaže da se pri definiranju toga kanona imalo na umu stavove istočne tradicije i s druge strane one koji su kanone Crkve željeli predstaviti kao prestroge. Tri-dentski koncil definira u kanonu 7: "Neka je izopćen onaj koji kaže, da Crkva griješi, kada je učila i uči, da se prema nauci evanđelja i apostola (usp. Mt 5,32; 19,9; Mk 10,11f; Lk 16,18; 1 Kor 7,11) ne može bračni savez razriješiti zbog preljuba jednog bračnog druga i da ni jedan bračni drug, čak ni onaj nedužni, koji nije dao povoda pre-ljubu, ne može sklopiti drugi brak dok drugi bračni drug živi, te oni koji kažu da onaj tko otpusti preljubnicu i neku drugu oženi, ili ona koja otpusti preljubnika i uda se za nekog drugog, da čine preljub." Vidi: P. DENZINGER - P. HÜNERMANN, *Zbirka sa-žetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoredu*, Đakovo 2002., br. 1807, str. 379.

²⁹ Usp. *Glasnik*, 4 (1878), 43-44.

što je Jeronim govorio Fabioli.³⁰ To su naučavali i pape, gdje ističe Inocenta III. u slučaju francuskog kralja Filipa.

3. Druga okružnica o braku 1884. godine

Imao je Strossmayer namjeru za korizmu 1884. god. pisati kristološku poslanicu, ali su ga "skrajnja nevolja i nužda našega vremena",³¹ dakle, posebni razlozi od toga odvratili. "Skrajnja nevolja" bila je u tome da se u "najbližem susjedstvu našem o tome radilo, da se brak među krstom i nekrstom, među kršćanom i židovim zakonom odobri i potvrdi".³² Naravno da biskupi ne smiju "mučati". Njihova je zadaća savjesno i točno tumačiti kršćanski nauk o braku. Drugi povod promjeni sadržaja okružnice leži u praksi koja se počela širiti da neki ljudi "svojevoljno bračni svoj savez razvrgnu i na novi svečanim njekim načinom bez ikakvoga stida i srama prelaze. Bogogrдно to djelo vrši se i izvada izdajom Boga svoga i promjenom svete vjere svoje, kojom se pod okriljem neznam kakvih zakona i kakvih sudišta, u najbližem susjedstvu našem kršćanski brak razrešava i tobožnje pravo stiče, da se mirno bez ikakvoga straha i ukora novi drugi, pak valjda i treći i četvrti brak sklaplja. Ovim se poganskim, pače gorje nego poganskim načinom, bigamija i biandrija, to jest dvoženstvo i dvomuštvo javno po gradovim naših brani i pošastni otrov svoj ne samo na štetu crkve, nego i cijeloga društva i države širi".³³ Iz ovoga nije jasno na koga je mislio Strossmayer kad je napisao o nevolji iz "najbližeg susjedstva našega". Ovi reci mogu ukazivati na tradiciju i stav o braku Srpske pravoslavne crkve kao i protestantskih zajednica po Mađarskoj ili pak islamske tradicije po Bosni, iako se tu ne radi o sakramentalnoj razini, pa ta mogućnost otpada. Ostaje u prvom planu pravoslavno ili protestansko poimanje i recipiranje rastave braka. U svakom slučaju je "skranja nevolja... iz najbližeg susjedstva" neke katolike njegove biskupije dovela čak i do promjene vjere, što Strossmayer naziva "poganskim, pače gorje nego poganskim načinom bigamije i biandrije". Svakako da on tu osuđuje prozelitsko djelovanje iz susjedstva.

³⁰ Usp. *Glasnik*, 3 (1878), 45; 3 (1884), 24; 3 (1884), 40. Fabiola, kćerka Pavla Emilia Scipiona, osnivateljica prve bolnice u Rimu, jest kršćanka koja je bila udata za nekršćanina, koji je bio razvratan, pa se ona rastala. Ponovno se udala, jer su Cezarovi (carski) zakoni to dopuštali, ali su Kristovi zakoni drugačiji. Ono što Strossmayer ovdje ne spominje jest Pavlov privilegij.

³¹ Vidi: *Glasnik*, 3 (1884), 18. Okružnica nosi nadnevak 4. veljače 1884.

³² Vidi: *Glasnik*, 3 (1884), 19.

³³ Vidi: *Glasnik*, 3 (1884), 19.

Pored pokušaja ozakonjenja braka između kršćana i nekršćana, te pokušaja promjene svete vjere da bi se brak razriješio i da bi se prokrčio put do novog braka, treći motiv zašto je promijenio temu okružnice jest poslanica pape Leona XIII. 1880. god. koja govori o braku.³⁴ Ta tri razloga su opravdanje tematskoj promjeni korizmene okružnice 1884. god. Svoju okružnicu podijelio je na dva dijela, to su: brak između kršćana i nekršćana, te dvoženstvo.

3.1. Tri teze protiv braka između kršćana i nekršćana

Prva Strossmayerova teza glasi: Brak između kršćana i nekršćana protiv se svetosti kršćanskog braka, koja ima namjenu preporod ljudskoga roda.

Kao i svi ostali sakramenti tako je i ženidba sveta. Svetost kršćanskom braku povratio je Isus Krist, koji je s novim znakom svoje muke i smrti označuje i zapečaćuje. Po takvom braku muž postaje vrhunarnim načinom dionikom očinstva Božjega, tj. one sile kojom se ljudski stvor rađa. Žena postaje vrhunarnim načinom dionicom materinstva svete majke Crkve. Svetost kršćanskog braka Strossmayer temelji na petom poglavlju Pavlove poslanice Efežanima. Tako biskup s Pavlom ističe da je kršćanski brak živa slika i prilika onoga otajstvenog braka, koga je Isus sklopio na drvetu križa sa svetom Crkvom. Iz svetosti braka proizlazi dužnost muževa ljubiti svoje žene, kao što je Isus ljubio Crkvu, i obratno, žene su dužne tako ljubiti svoje muževe kao što Crkva ljubi svoga zaručnika. Žena ima biti mužu tako vjerna i odana, čista i neporočna, kao što je Crkva Kristu.³⁵ Uspoređujući odnos muža i žene s odnosom Krista i Crkve prema Pavlu biskup vidi stavljanje otajstva križa u sredinu obitelji. U tom križu muž gleda svoje prvenstvo u žrtvovanju za svoju obitelj, kao što je Krist svoje prvenstvo dokazao žrtvom ljubavi. U Kristovu križu muž ima gledati svoju ženu kao Božje stvorenje, stvoreno na njegovu sliku i priliku, a ne kao roba s javnih tržnica, kao roba i najnesretnijeg stvora, kao puko orude pohote, kao mušku šalu i igračku.³⁶ Kršćanstvo je oslobodilo ženu od njezinoga robovanja. Ono svetošću braka tretira ženu kao ravnopravnu u bračnoj zajednici. Isus je ženama za uzora stavio i majku svoju. "Zato gdje god se majka Božja B. D. Marija

³⁴ Ovdje je zgodno podsjetiti se i drugih važnih dokumenata na ovu temu: dokumenti Drugog vatikanskog koncila, posebice: GS, br. 47-52; LG, br. 11, 35, 41; PAVAO VI, *Matrimonii sacramentum* od 18. 3. 1966.; *Motu proprio Matrimonia mixta* od 31. 3. 1970.; *Poruka Šeste sinode biskupa kršćanskim obiteljima u svijetu* od 24. listopada 1980.; IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio* (Obiteljska zajednica) od 21. 11. 1981.

³⁵ Usp. *Glasnik*, 3 (1884), 22.

³⁶ Usp. *Glasnik*, 3 (1884), 24.

osobitim načinom štuje, to se ujedno i žensko čeljade osobito časti i štuje.”³⁷ Kršćanstvo je preporodilo obitelj, pa kroz nju i društvo.

Je li u takvim teološkim okvirima moguće ozakoniti brak između kršćana i nekršćana, pita se Strossmayer. Upirući teološke oči na apostola Pavla odlučno odbija takve mogućnosti i eventualne zakone. Kako bi, recimo, nekršćanskom mužu, koji ne vjeruje u otajstvo Krista, sam Isus mogao biti uzorom? Zar je to moguće ako on križ smatra kao najveću sumnju i ako od Crkve zazire kao od sablazni? Ovakve pokušaje Strossmayer smatra posljedicom reformacije, koja je neke sakramente, a posebno svetu ženidbu, počela smatrati “ljudskim izumom, pukom pričom i bajkom”.³⁸ No, istočna i zapadna kršćanska tradicija svjedoče da je ženidba pravi sakrament.³⁹ Pod utjecajem reformacije neke su snage željele oduzeti Crkvi pravo ingerencije nad kršćanskim brakom predstavljajući to pravom države, koja je neko vrijeme to pravo Crkvi pozajmila, pa onda to može kad joj je volja i oduzeti. Strossmayer komentira takve tvrdnje kao najnerazboritije i najneutemeljenije, koje su njemu poznate.⁴⁰ Država koja bi takve zahtjeve prihvatila, naličila bi graditeljima, koji grade svoju kuću na pijesku. On poručuje da valja slušati više Boga negoli ljude. Pravo i zadaću da se brine o braku krštenih Crkvi je dao sam Isus Krist. Tako tumači to i papa Leon XIII. u svojoj poslanici 1880. god., ističe Strossmayer, koji zaključuje, kada se krst i nekrst združi, onda se s jedne strane prezire i krst i sveto evanđelje, a s druge zakon i proroci, te konačno i sveta vjera. Zato se prema njegovu mišljenju treba i država boriti protiv takvog zakona.

³⁷ Vidi: *Glasnik*, 3 (1884), 25. Kako su žene tretirane u nekršćanstvu, dovoljno je pogledati “preko Une i Save”. Očito misli na Bosnu koja je stoljećima bila pod turskim jarmom. Razuzdane žene starog Rima prema njegovu mišljenju pospješile su smrt i propast Rimskog Carstva. *Usp. nav. mj.*, str. 25.

³⁸ Vidi: *Glasnik*, 3 (1884), 28. Protestanski je stav da su neki sakramenti ustanovljeni od Crkve a ne od Krista.

³⁹ Zato ga duša boli da pravoslavni predstavnici nisu odlučno ustali u obranu iste vjere. Strossmayeru je poznat primjer protestanskog pokušaja unošenja svoje teologije preko patrijarha Ćirila Lukarisa u istočnu tradiciju; *usp. Glasnik*, 3 (1884), 29. Ćiril Lukaris je rođen 1572. god. na Kreti. Studirao je u Veneciji i Padovi. Od 1620. god. potpada pod reformatorski utjecaj engleskog veleposlanika Thomasa Roe i nizozemskog pastora u veleposlanstvu u Carigradu Antoine Leger. God. 1629. izdaje prvo na latinskom a 1631. god. i na grčkom *Confessio Augustana*. Djelo je pod silnim kalvinističkim utjecajem: u 4. poglavlju odbija štovanje slika (što je Drugi nicejski koncil 787. god. dozvolio); u 15. poglavlju priznaje izričito samo dva sakramenta; u 17. poglavlju niječe realnu Kristovu nazočnost u euharistiji. Zato je bio 1635. god. prvi put a 20. 6. 1638. drugi puta svrgnut, ovog puta uza sultanovu pomoć. Već 25. 6. 1638. biva pogubljen i samo tri mjeseca kasnije, 24. 9. 1638. osuđen od sinode, koja ponovo prizna sedam sakramenta, štovanje slika, kao i realnu Kristovu nazočnost u euharistiji.

⁴⁰ *Usp. Glasnik*, 3 (1884), 31.

Druga Strossmayerova teza glasi: Brak između kršćana i nekršćana proturječi temeljnom zakonu kršćanskog braka, to jest njegovu jedinstvu i njegovoj nerazrješivosti.

Strossmayer razlikuje nutarnje i vanjsko jedinstvo. Nutarnje je uvjet i izvor vanjskome. Njega temelji na tezi: jedan Bog, jedan Isus, jedno krštenje, jedna Crkva, jedno opredjeljenje čovjeka, jedna neumrlost, jedan spas. Jedinstvo kršćanskog braka direktno je povezano, što više utemeljeno na jedinstvu vjere. Onima koji su tvrdili da je jedinstvo vjere crkvena zapovijed, a ne Božja, koju onda država može po svojoj volji promijeniti, odgovara, da sam Bog u braku zahtijeva jedinstvo vjere, pa stoga sam Bog osuđuje brak između kršćana i nekršćana.

Biblijski temelj svojoj tvrdnji nalazi kod apostola Pavla, u Drugoj poslanici Korinćanima, šesto poglavlje. Korint je bio veliko trgovačko i hedonističko, nemoralno i razvratničko središte onoga vremena. U njemu je bilo kršćana i pogana, krštenih i nekrštenih Židova. Kršćani su bili mala zajednica u odnosu na druge. Svojoj zajednici u tim okolnostima Pavao piše: "Ne budite s nevjernicima pod jednim te istim jarmom."⁴¹ Ovu Pavlovu rečenicu Strossmayer direktno prevodi: ne ženite se i ne udajte se nipošto s nevjernicima, pa nastavlja Pavlovim tekstom: "Što ima pravednost s bezakonjem? Što li je zajedničko svjetlu i tmini? Kako je moguć sporazum između Krista i Belijala? Kakvo postoji zajedništvo između vjernika i nevjernika? Kakav sklad između hrama Božjega i idola? A mi smo hram Boga živoga, kao što reče Bog." Dakle, miješani brak je nemoguć.⁴² Nije moguće u isti hram postaviti oltar i sliku pravoga i krivoga Boga, konstatira on. A tko je hram? Svaki kršćanin po Isusovoj muc i smrti. Ako se, dakle, on združi s nekršćaninom, onda postavlja u hram istovremeno Božji oltar i sliku krivoga Boga. Ono što Strossmayer ističe jesu okolnosti u kojima bi Pavao sigurno, da je to bilo moguće, miješanu ženidbu dozvolio, misli biskup. Onima koji su tvrdili da Pavao tu misli na vjernike i bezbožnike, a Židovi nisu pogani, Strossmayer odgovara da je Pavao vjerojatno mislio na krštene i nekrštene Židove, jer je tu upotrijebio mnoštvo citata iz Staroga saveza, po čemu se daje zaključiti da je mislio

⁴¹ 2 Kor 6,14-16.

⁴² Crkva ipak pozna miješane brakove. Oni su stari koliko i kršćanstvo. Na početku Crkva je na njih gledala s određenim simpatijama, jer je očekivala od krštene osobe da će pridobiti za kršćanstvo nekrštenu osobu. U tom kontekstu može se promatrati "Privelegium Paulinum". Kasnije su miješani brakovi postajali problem i opterećenje. Specijalno o mješovitim ženidbama papa Pavao VI. izdao je dva dokumenta: *Matrimonii sacramentum* (18. 3. 1966.), te *Matrimonia mixta* (31. 3. 1970.), po kojima mjesni ordinariji mogu dati dispensu od različitosti vjeroispovijesti i kulta.

na Židove. Dakle, ne samo da je neprihvatljiva ženidba između krštene i bezbožne osobe, nego između krštene i nekrštene osobe, pa makar ona bila i vjerna. U tom kontekstu upozorava Strossmayer na situaciju u "susjedstvu".⁴³

U ovom kontekstu Strossmayer spominje Pavlov privilegij,⁴⁴ kojeg nije navodio u sličnom kontekstu u prvoj okružnici iz 1878. god. Ovdje ga navodi i obrazlaže. On se odnosi na situaciju kada je već brak sklopljen između dviju nekrštenih osoba, od kojih jedna postaje kršćanin. Dakle, krštenjem jedne strane brak istom postaje miješanim. Njega treba razlikovati od eventualnog braka kada krštena osoba tek sklapa brak s nekrštenom, projašnjuje Strossmayer.

Pod pojmom vanjsko jedinstvo Strossmayer podrazumijeva onaj plod nutarnjeg jedinstva koji je utemeljen na jedinstvu i na nerazrješivosti kršćanskog braka. Takvo jedinstvo i vanjsku nerazrješivost imala bi braniti i Crkva i država. Strossmayer ih razumije kao dvije medalje Božjeg stvaranja. Ako ga ne brani država, Crkva će ga braniti. Za nju brak između kršćana i nekršćana neće vrijediti, niti ako bude od države priznat. Crkva neće nikada dopustiti da se ženidbeni savez smatra samo predmetom pukog ugovora, za nju je to otajstvo uklopljeno u Božje stvaranje. Državni ugovor Crkva neće smatrati ženidbom. Tu se oslanja i na tvrdnje Leona XIII. u spomenutoj poslanici.⁴⁵

Treća Strossmayerova teza glasi: Prava svrha i dužnosti kršćanskog braka protive se braku između krsta i nekrsta.

Bračnu svrhu on dvojako gleda: s obzirom na same supružnike i s obzirom na djecu.⁴⁶ Kad je riječ o supružnicima, onda njihova svrha izvire iz njihovog bračnog saveza. Brak je svet pa je i njihova svrha sveta, koju on temelji na Prvoj Pavlovoj poslanici Korinćanima, sedmo poglavlje, odakle Strossmayer izvlači zaključak da je svrha supružnika njihovo međusobno posvećenje.⁴⁷ Kako se supruzi mogu u pravoj ljubavi složiti i

⁴³ Usp. *Glasnik*, 3 (1884), 34-37.

⁴⁴ Usp. 1 Kor 7,10-15. Strossmayer ga obrađuje u: *Glasnik*, 3 (1884), 38-39.

⁴⁵ Usp. *Glasnik*, 3 (1884), 46-47.

⁴⁶ Već je Augustin u ženidbi razlikovao tri dobra, koja je preuzeo i Toma Akvinski: proles (naraštaj, potomstvo, odgoj), fides (bračna ženidbena vjernost) i sacramentum (slika, upućivanje i predstavljanje odnosa Krista i Crkve); usp. AUGUSTIN, *De bono coniugali*, 21, PL 40, 388. Drugi vatikanski koncil u GS stavlja na prvo mjesto sakramentalno posvećivanje (br. 48), vjernost (br. 49) i onda potomstvo (br. 50). U GS br. 50 Koncil kaže da brak nije ustanovljen samo za radanje djece, nego i međusobna ljubav treba zauzeti mjesto koje joj pripada.

⁴⁷ U cijelom poglavlju Pavao odgovara na različita pitanja, tako i o ženidbi, neženstvu ili djevičanstvu. S obzirom na spomenuto posvećenje supružnika Pavao upravo tvrdi da u

medusobno posvećivati ako se razilaze u vjeri. Samo ženidba utemeljena na jednoj te istoj vjeri posvećuje, i samo takvu vezu on može nazvati pravom ženidbom. Miješani brakovi nisu prave ženidbe, nego su neke sjene i utvare ženidbe, koje dotle traju dok se “puti i pohoti ljudskoj svidaju”.⁴⁸ Na prigovor nekih, da takvim stavom sve Židove svrstava među nevjernike, a s druge strane da Stari zavjet pozna tako divne primjere svetoga braka, on prizna određenu svetost Staroga saveza u smislu da je Mojsijev zakon bio “sjena” novoga (lex umbrae futurorum bonorum), ili budućih dobara, te da je osjećaj za grijeh kod Židova istančaniji nego kod starih Grka i Rimljana. No, za njega su ti primjeri samo dokaz držanja uz vjeru, pa makar isti ne bio najizvrsniji i najpotpuniji.⁴⁹

Miješani brakovi između kršćana i nekršćana velika su pogibelj s obzirom na bračnu svrhu odgajanja djece. U procesu odgajanja roditelji imaju pred očima: prvo, da su njihova djeca Božja stvorenja. Zato ih treba odgajati da traže najprije kraljevstvo Božje i njegovu pravdu. Ulogu roditelja Strossmayer uspoređuje s onom prisposodobom o sluzi kojemu su povjereni talenti, ali ne u smislu da ih u zemlju zakopa ili samo čuva, nego ih odgaja u odgovornosti. Zato je bračna zajednica prava Crkva Božja. Bez pravoga duha u obiteljima neplodno ostaje i djelovanje Crkve. Dakle, brak između kršćana i nekršćana protivi se ovoj svrsi ženidbe kad je odgoj djece u pitanju. Drugo, što treba imati na umu pri odgoju djece jest da su svi grešnici. Prema tome teško je odgajati djecu dobrim navikama i kad su supružnici iste, a kamoli različite vjere.⁵⁰

Svoj prvi dio Strossmayer privodi kraju. Nasuprot argumentima da država želi izjednačiti sve građane pred zakonom, on potencira stav da je brak vječni zakon, da njega nije izumio čovjek, nego ga je sam Bog utemeljio, te u Isusu Kristu posvetio i uzdigao na razinu kršćanskog otajstva.

miješanom braku npr. muža nevjernika posvećuje žena ili ženu nevjernicu posvećuje muž (usp. 1 Kor 7,14). Dakle, navedeno mjesto, makar ga on ne navodi strogim citatom, bilo bi kontraargument, dakle u prilog miješanim brakovima, ali se pritom ne smije zaboraviti Pavlova intencija.

⁴⁸ Usp. *Glasnik*, 3 (1884), 50. Svoju tvrdnju on potkrepljuje s nekoliko primjera, kojima potencira posvećenje supružnika u braku. O medusobnom posvećivanju supružnika govori Drugi vatikanski koncil, LG, br. 11, gdje se kaže: “Kršćanski bračni drugovi djelovanjem sakramenta ženidbe, kojim naznačuju i imaju dio u misteriju jedinstva i plodne ljubavi između Krista i Crkve (usp. Ef 5,32), uzajamno se pomažu da postignu svetost u bračnom životu i u primanju i odgoju djece...” Koncil u LG, br. 35 kaže: “U toj službi ukazuje se veoma vrijedno ono životno stanje koje se posvećuje posebnim sakramentom, a to je bračni i obiteljski život.” Slično Koncil kaže i u GS, br. 48, kako je već formulirao papa Pio XI. 1930. god. u enciklici *Casti connubii*, vidi: *Acta Apostolicae Sedis*, 22 (1930), 583.

⁴⁹ Usp. *Glasnik*, 3 (1884), 50.

⁵⁰ Usp. *Glasnik*, 3 (1884), 54-56.

Crkveni zakon je, dakle, mnogo stariji od državne vlasti. Država ima pravo zakonom uređivati građanske odnose braka, ali nema pravo dirati u samu bit kršćanskog braka. Crkva se ima držati onog načela iz Ponovljenog zakona gdje se kaže: “Ne sklapajte ženidbe s njima (Kananejcima), ne udaji svoje kćeri za njihova sina, niti ženi svoga sina njihovom kćeri.”⁵¹ Niti pravim kršćanima a niti pravim sljedbenicima Mojsijeva zakona ne odgovaraju mješoviti brakovi. Njih zagovaraju oni koji su se odrekli i svetoga evanđelja i Mojsijeva zakona, kategoričan je Strossmayer.⁵² Još jednom jasno ističe: “Odbijamo od sebe sve one ljude, koji nam ili naukom ili zlim i smutljivim primjerom svojim u vjeru diraju.”⁵³

3.2. Dvoženstvo

Drugi dio Strossmayerove okružnice iz 1884. god. posvećen je dvoženstvu. Pod tim pojmom treba razumjeti eventualnu drugu ženidbu za života pravog bračnog druga. U pitanju je ponovljivost ili neponovljivost, te nerazrješivost kršćanske ženidbe. Koliko Strossmayer duboko osjećajno doživljava ovu problematiku, potvrđuje i njegova tvrdnja da nije nikada neki tekst pisao s toliko tuge i žalosti. Čini mu se, kao da ga ne piše običnim crnilom, nego gorkim suzama i krvlju svojom.⁵⁴ Cijela okružnica je usmjerena protiv ženidbe između kršćana i nekršćana. On, dakle, kategorički odbija dvoženstvo. Takvih je tu i tamo bilo, ali su se oni stidjeli, kaže Strossmayer. Problem je, što se sada takvi više ne stide. Takve on naziva “obijeljeni grobovi” s puno trulosti i srama. Takvi ne samo da razvrgavaju nerazrješivi kršćanski brak, nego idu preko Drave, pa onda Une i Save,⁵⁵ jer tamo do “svetoga pisma i do zakona Isusova ništa ne drže”. Koji tako čine, bilo bi bolje da odu u Tursku i Indiju.⁵⁶ Strossmayer ne prizna neznanje kao opravdavajući razlog. On tu vidi spremnost prodati Boga, izdati vjeru i pogaziti zakon Kristov. Njih naziva licemjerima, koje je Isus najviše osuđivao. On se uzda u pomoć “javne oblasti” (države),⁵⁷

⁵¹ Vidi: *Glasnik*, 3 (1884), 57; Pnz 7,3.

⁵² Usp. *Glasnik*, 3 (1884), 58.

⁵³ Vidi: *Glasnik*, 3 (1884), 62.

⁵⁴ Usp. *Glasnik*, 3 (1884), 62.

⁵⁵ Mislim da tu “preko Drave” treba razumjeti protestantski utjecaj iz Madarske, koji u katoličkom poimanju nerazrješivosti braka vidi preveliku povezanost prava i vjere a premalo Božjeg milosrda. “Preko Une i Save” misli na islamsko poimanje braka, koje je bilo rašireno među muslimanima u Bosni.

⁵⁶ Usp. *Glasnik*, 3 (1884), 64.

⁵⁷ Drugi vatikanski koncil u GS, br. 52 u tom smislu kaže: “Državna vlast neka smatra svojom svetom dužnošću da prizna pravi značaj braka i obitelji, da ga štiti i podupire, da čuva javni moral i promiče kućnu dobrobit.”

koja ne bi trebala takve slučajeve podnositi, jer "ljudska je duša po samoj svojoj naravi kršćanska - anima naturaliter christiana", navodi Terulijanovu misao.⁵⁸ U ovoj borbi uzda se u pomoć roditelja, samih žena i svećenika, pa stoga njima upravljajući i posebne molbe, završio je Strossmayer svoju drugu okružnicu o kršćanskom braku.⁵⁹

Umjesto zaključka

Ove dvije sustavne okružnice o kršćanskom braku dovoljno pokazuju da se Strossmayer borio svim raspoloživim sredstvima za definirane vrijednosti kršćanskog braka. On pristupa naznačenoj problematici studiozno, sustavno i teološki. U prvom redu nastoji dogmatskim obrazlaganjem nauke Crkve o braku projasniti kršćanske stavove koje su liberali napadali. U tom smislu Strossmayer jasno naglašava kristocentričnu i eklezijalnu dimenziju braka. Krist je uzvisio kršćanski brak na razinu sakramenta, iz čega proizlazi njegova svetost, jedinstvenost i nerazrješivost. Kao takvog on ga daje Crkvi u amanet, koja je sakramentalni okvir. U braku se djeca radaju a u Crkvi preporadaju za kršćanski život. Zato je Strossmayeru jasna neraskidiva veza Krista i Crkve s jedne te Crkve i sakramenata s druge strane. *Ecclesia a sacramentis et sacramenta ab Ecclesia.*

U svojoj borbi on se oslanja i na socijalno-psihološke momente, kako bi ukazao na važnost braka i obitelji za cjelokupno društvo. Druga okružnica odražava čistu neoskolastičku formu apologetske obrane kršćanskih vrednota braka. Koristi također zdravi duh tradicionalnog poimanja braka. Želi stvoriti javno ozračje, koje će prihvatiti kršćanski brak kao najveću vrednotu kako za Crkvu tako i za državu.

Kad je ondašnje i sadašnje poimanje braka u pitanju, reklo bi se da nema velikih razlika. Problematika je jednako aktualna i jednako akutna i danas. Riječ je o procesu koji je tada započeo u širim i javnim dimenzijama, koji se u naše vrijeme rasplamsao. Upravo zato Drugi vatikanski koncil govori o "pošasti rastava".⁶⁰ Industrijalizacija, prosvjetiteljstvo i sve forme današnjeg liberalizma, kao i komunistički sustav bivše Jugoslavije, bitno su uvjetovali povećanje miješanih brakova u naše vrijeme i na našem prostoru.

Pored već spomenute "pošasti" rastava uza sklapanje novih sudbenih bračnih veza i pošasti miješanih brakova, danas se na Zapadu osjeća velika medijska popularizacija i razni pokušaji legalizacije neke vrste

⁵⁸ Usp. *Glasnik*, 3 (1884), 69.

⁵⁹ Slično upućuje i Drugi vatikanski koncil u GS, br. 52 svoju molbu državnim vlastima, svim kršćanima, znanstvenicima, svećenicima, ustanovama i supružnicima.

⁶⁰ Vidi: GS, br. 47.

bračnih veza homoseksualaca i lezbijki, što se bitno protivi naravi kršćanskog braka, gdje je Isus bračnu vezu muškarca i žene uzdigao i posvetio kao sakrament, koji je slika one svete, jedinstvene i nerazrješive veze Krista i njegove Crkve i koji je kao takav sastavni dio Božjeg plana stvaranja u smislu Post 1,1-2 "rastite i množite se". Prema onoj budnosti koju je Strossmayer pokazao u pokušajima ozakonjenja braka između kršćana i nekršćana u 80-tim godinama 19. st. može se sa sigurnošću reći da bi on na današnju problematiku braka, naročito tendenciju među homoseksualcima ili lezbijkama, već reagirao s nekoliko tematskih okružnica.⁶¹ No, njega nema među živima od 1905. god.

MARRIAGE AND FAMILY IN THE TEACHING OF BISHOP STROSSMAYER, WITH SPECIAL REFERENCE TO MIXED MARRIAGES

Summary

Nineteenth century liberalism exposed to bitter attacks the institution of Christian matrimony. On one side, the promoters of liberalism looked at traditional concept of marriage as a thorn in their flesh, on other side they admitted the importance of marriage in every society, even in a liberal society, but they insisted on different principles of a healthy marriage. By undermining the Christian view of marriage and family some of them hoped to contribute towards building up a liberal society. Just as marriage and family are important to civil society, all the more they are important to the Church. Within the realm of Croatian language, the bishop of Djakovo Josip Juraj Strossmayer, was most out-ranking opponent of liberal influence on Christian evaluation of marriage. In 1878 and 1884 he published two systematic and large pastoral letters in which he defended the holiness of Christian marriage, its sacramental character, unity and indissolubility. His teaching about Christian marriage is interwoven with Catholic christology and ecclesiology. Keeping in mind this theological framework, he brought out three theses opposing mixed marriage of a Christian to a non-Christian partner.

(Translated by Mato Zovkić)

⁶¹ U rubrici "Poruke naših biskupa", *Vrhbosna*, 3 (1999), 331-336 donosi članak s naslovom "Pastoralne upute o brakovima među kršćanima različitih vjeroispovijesti". Riječ je o uputama koje je razradila i usvojila BKJ 1984. god., koje BKBiH 14. srpnja 1999. usvaja i proglašava za svoje područje. U članku se sporedno dotiče problem braka katolika s nekršćanskom stranom. O legalizacijama tzv. brakova homoseksualaca ili lezbijki ništa se ne spominje. O njima je iznio katoličke stavove papa Ivan Pavao II. Između ostaloga i zbog toga nije dobio Nobelovu nagradu za mir 2003. god.